

ПОДОРОЖ ДОЛИНОЮ ЛУАРИ

С. Л. КАПІРУЛІНА, доцент кафедри методики природничо-математичної освіти і технологій Інституту післядипломної педагогічної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка, кандидат педагогічних наук

Долина річки Луари відома феодалними замками, побудованими або істотно зміненими за часів так званого французького ренесансу (XV–XVII ст.), коли тут тривалий час проживали королі Франції.

Багато що в історії, культурі і розвитку державності Франції пов'язано з цим регіоном. Французи люблять його і відвідують нітрохи не менше, ніж іноземні туристи в усі пори року.

У французів є звичай з малих років ознайомлювати дітей з історією своєї країни. З цією метою, наприклад, проводиться так зване екскурсійне ралі для дітей у замку Шамбор.

На річці свого часу виникла низка досить відомих і важливих не лише для середньовічної Франції міст – Сен-Назер, Нант, Анже, Тур, Блуа, Орлеан, Невер, Роан та ін.

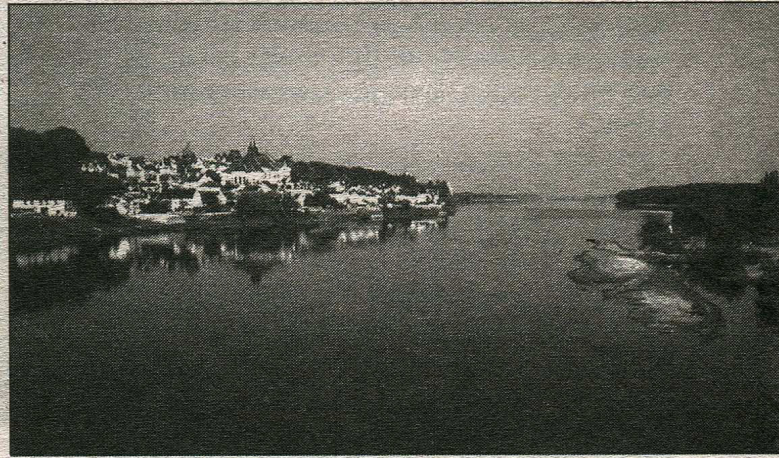
Географічне розташування річки таке, що вона тривалий час була природним рубезем для двох найбільших романських діалектів, які виділилися з латини в межах території сучасної Франції. Це щодо того, як впливає природа і географія на формування та розвиток культури і мов народів світу.

Романомовна культура, що закріпилася на північних берегах Луари, зазнала сильного впливу кельтської і німецької мов та діалектів. Результатом цього впливу стала поява наріччя «ланг д'ой», з якого згодом розвинулася старофранцузька, а потім і сучасна французька мова.

На південь від Луари романська культура існувала довший період часу в практично незміненому середземноморському вигляді. Тут сформувалося наріччя (діалект) «лангедок», яке дало початок провансальській (окситанській) мові. Нині вона збереглася у вигляді каталанської мови на території сучасної Іспанії, а з території Франції була витіснена французькою мовою.

Луара – найдовша і, без сумніву, найцікавіша в географічному, економічному і туристичному сенсі річка Франції. Вона входить до двадцятки найбільших річок Європи, а якщо з цього списку вилучити річки Східної Європи, то за величиною Луара поступається лише Дунаю, Тисі, Рейну, Ельбі і Віслі.

Площа басейну річки 117 тис. км². Луара бере свій початок у межах департаменту Ардеш на південному сході Франції на горі Жерб'є-де-Жонк

Річка Луара в середній течії

(Mont Gerbier de Jonc). Спочатку вона тече на північ, а в районі міста Орлеан повертає на захід і за містом Нант впадає в Атлантичний океан, утворюючи естуарій.

Вже у XVIII ст. в Нанті працював великий міжнародний морський торговий порт, який за рік обслуговував більш як 5000 кораблів. 30 квітня 1598 р. у місті було підписано історичний Нантський едикт про релігійну свободу, що поклав край братовбивчій війні між католиками і гугенотами.

Саме тут, на захід від Нанта, в гирлі Луари розташований суперсучасний порт Сен-Назер, в якому окрім авіазаводу «Аеропасьяль» розташовані верфі суднобудівного заводу «Шантє де л'Атлантик», які належать концерну «Альстом». Саме тут будуються скандально відомі вертольотоносці класу «Містраль» для Росії.

У липні цього року тут навіть відбувалися навчання 400 російських моряків, які згодом мали б служити на одному з них – кораблі «Владивосток», але Франсуа Оландом прийнято рішення не передавати їх Росії у зв'язку з конфліктом між нею і Україною. Рішення зовсім не популярне у Франції з економічних міркувань, адже контракт, укладений між підрядником і Росією, у буквальному розумінні врятував компанію від банкрутства за часів кризи 2011 р.

Корабель типу «Містраль» – це гордість французького суднобудування. Він може вмістити ціле військове містечко: штаб, госпіталь, п'ять сотень моряків, 16 гелікоптерів, 13 танків, сотню військових машин. Але експерт з питань оборонного експорту і співпраці з Росією з французького Інституту міжнародних і стратегічних відносин Філіп Міго пояснив, що це ні в якому разі не бойовий корабель, адже поставляється він без

«начиння», бойову комплектацію корабля замовники робитимуть самостійно. Усе і без того зрозуміло, французи просто не хочуть підірвати свій авторитет у стратегічній галузі, адже Франція – великий, четвертий у світі (після США, Великобританії і Росії) постачальник озброєння на світовий ринок.

Однак повернемося до Луари. Естуарій Луари має суперсучасний індустріальний вигляд, який прикрашають не лише верфі, а й міст Пон-де-Сен Назер протяжністю 3356 м. Тут також зберігається база німецьких субмарин часів Другої світової війни.

Спеціалісти вважають, що назва річки пов'язана з галльським діалектом. У давніх текстах можна натрапити на слово *Liger, Lega*, що в перекладі означає «бруд», «мул». Русло і глибина річки мають хронічну нестабільність, тут є і пороги, і мілководдя, і небезпечні вири. Річка має три витoki: «географічний» на висоті 1408 м, «справжній» на висоті 1412 м та «істинний» на висоті 1404 м і приймає на усьому шляху до Атлантики безліч притоків. У верхній течії це справжня гірська річка.

До середини XIX ст. річка Луара була основним шляхом транспортування вантажів з центру країни до Атлантичного узбережжя і назад. Луарою снували баржі-плоти до 30 м завдовжки, на які вантажили до 60 тонн лісу. Ці баржі не поверталися назад, їх у Нанті продавали на деревину. Потім з'явилися пароплави. Нині Париж, Тур, Орлеан та інші міста сполучаються з Атлантикою сучасними залізничними коліями. Але і це не зменшило значення річки в житті французів.

Нижче міста Роан річка стає спокійнішою. На її окремих ділянках складене річковими наносами річище лежить вище за прилеглі до долини території, що провокує розливи з усіма наслідками, які звідси випливають. На річці багато островів, укритих лісом, у долині утворилися численні озера, величезні території земель зайняті болотами із заростями очерету, для прокладення уздовж річки автомобільних шляхів і залізниць було споруджено немало валів, насипів і гребель. Негативну дію режиму річки на навколишню територію сьогодні зведено до мінімуму. Це відвернуло ризик підтоплення атомних електростанцій Бельвіль, Шинон, Дамп'єр і Сен-Лоран, що розташовані в долині Луари.

Протягом усієї своєї течії Луара приймає велику кількість притоків, найбільші з яких Мен, Альєс, В'єнн, Шер, Ендр. Їх довжина понад 250 км.

Міст Ланже неподалік від м. Тур

Найвищий рівень води в річці спостерігається з січня по березень, межень – з червня по жовтень. У середньому один раз на 20 років тут бувають повені. У пам'яті французів і в історичних документах є відомості про те, що під час окремих повеней Луара змивала зі своїх берегів цілі села. З початку XI ст. сталося 17 катастрофічних повеней, в середньому по 3–4 на сто років. Рівень води в річці піднімався на 7,1 м.

Хоча долина Луари і вважається одним з екологічно чистих регіонів Франції й має значення біологічного коридору національного і загальноєвропейського значення для міграції птахів і риб, вона зазнає забруднення від наслідків сучасної господарської діяльності людини, зокрема сільськогосподарського виробництва (ерозія ґрунтів, добрива, пестициди), міських стоків, атмосферних опадів.

Долина Луари – місце гніздування таких птахів, як мала біла чапля, сіра чапля, кулик, малий пісочник, річковий крячок, малий крячок тощо. На цих птахів часто можна натрапити на території річкової долини навіть у межах міст.

Луара дала назву кільком департаментам Франції – Нижня і Верхня Луара, Сона і Луара, Мен і Луара. Частина долини Луари разом з розташованими тут містами в 2000 р. була включена до об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Правда, з другого разу, через те що тут діють атомні електростанції. Річку іноді називають «королівською», тому що саме тут розташовані королівські міста і замки Амбуаз, Азей-ле-Рідо, Шинон, Блуа, Шенонсо, Ланже та ін.

Прокладений уздовж «королівської» річки 800-кілометровий велосипедний маршрут «Тур де Луар» притягує тисячі велосипедистів. Він пролягає не лише через замки, а й прилеглі до них міста, містечка і невеликі села, ферми, урочища. З

часом таких маршрутів у Європі стає дедалі більше. Люди подорожують на велосипедах групами, сім'ями і навіть з маленькими дітьми.

Мальовнича місцевість долини Луари притягувала французьких королів і вельмож ще за часів Середньовіччя. Саме вони збудували тут понад 300 прекрасних замків. Шамбор і Ланже, Вілландрі і Азей-ле-Рідо, Блуа і Шенонсо, Амбюз і Кло-Люсе, Валансе і Шинон – ці назви ідуть до нас з тих часів, коли «королівська» долина була найважливішим політичним, економічним і культурним центром Франції. У цих замках монархи і вища знать вершили державну політику, плели інтриги, а на дозвіллі вдавалися до розваг і заводили романи. У розкішних палацах королів і аристократів гостювали видатні письменники і художники, композитори та вчені, творіннями яких ми захоплюємося і нині. З цією місцевістю пов'язані життя і діяльність Катерини Медичі, Людовика XI і Жанни д'Арк, Леонардо да Вінчі і Франциска I, Мольєра і Оноре де Бальзака, Вольтєра і кардинала Рішельє, Жорж Санд (Аврора Дюпен) і мадам де Сталь, Маркіза де Сада і Шарля Перро, Річарда Левове Серце і польської королеви Марії Собеської, міністра Наполеона Талейрана і самого Наполеона з його численною родиною. Цей список можна продовжити. Французи не даремно називають долину Луари серцем Франції.

Проте наша подорож долиною Луари – це не лише відомі імена і середньовічна історія Франції і Європи, а й мальовничі пейзажі, підземні поселення, колоритні містечка, справжнє французьке село і дивовижна французька кухня. Вина, дичина, риба, козиний сир Бюше де Шевр, гриби – усе це треба спробувати в долині Луари.

Долина Луари – важливий район виноробства Франції. Особливо цінуються біле вино Сансер, Пюї Фюме, Буржой, витриманий Шинон. Навіть у Франції шампанським називають тільки ігристі вина, вироблені в провінції Шампань, в усіх інших регіонах вони просто ігристі вина. У долині Луари і за її межами широко відомі ігристі вина Сомюра.

Середньовічний будівельний бум залишив після себе по усій долині Луари численні штольні і каменярі. Надалі жителі прилаштували їх під свої житла, винні підвали, каплиці і гаражі.

Нині долина Луари дає 3/4 печериці Франції. Вапняні кар'єри каменярень забезпечують для їх вирощування сприятливу температуру 10–15 °C протягом усього року.

Століттями галли і римляни, потім варвари, згодом перші французькі короновані династії Меровінгів і Каролінгів (кінець V ст. – 751 р.) володіли цими багатими землями. Саме у ті неспокійні часи в долині Луари почало формуватися хрис-

тиянство, насамперед завдяки працям Св. Мартіна, єпископа Турського (Милостивого), який помер у 397 р.

Про роль церкви свідчать численні романські і дороманські абатства і храми. Єпископи намагалися стримувати свавілля магнатів, які змагалися тут за владу. Саме боротьба за владу і спадщину штовхнула Францію у вир жажливої Столітньої війни.

Усю цю найтривалішу з перервами війну долина Луари служила надійним притулком для французької Корони, оскільки Париж опинився під владою англійців і бургундців. Король Шарль VI став їх заручником. Майбутній король Шарль VII подався зі своїм почтом на Луару і часто змінював місце свого розташування, переїжджаючи з одного замку до іншого, з одного міста в інше, що стало згодом традицією французького двору аж до XVIII ст. Шарль VII уперше об'єднав Францію під владою одного монарха, створив професійну армію, в 1432 р. відкрив університет у Пуатьє та забезпечив економічне процвітання своїм підданам. З долини Луари король Людовік XI почав відновлення централізованої монаршої влади, його син Шарль VIII привіз у долину італійське Відродження.

Долина Луари – один із центрів поширення християнства в Європі. Найбільший монастирський комплекс Франції – абатство Фонтевро було засноване тут ще в 1101 р. відлюдником Робером Д'Абрисселем. Він хотів об'єднати усіх членів суспільства – ченців і світських людей, хворих, прокажених і грішників, що розкаялися під керівництвом ігуменів. Для цієї мети було побудовано п'ять окремих будівель. Тут поховані англійський король Генріх II, Плантагенет (Генріх Анжуйський) і його дружина Елеонора Аквітанська. Поруч покоїться їх син Річард Левове Серце та Ізабелла Ангулемська.

За часів Французької революції братія покинула монастир, в 1792 р. його було по-варварськи розграбовано, а в 1804 р. за часів Наполеона тут навіть була в'язниця. Тільки у 1963 р. в обитель повернулися ченці.

Нині серед замків долини Луари є як державні, так і приватні володіння. Держава опікується такими замками, як, наприклад, колишній королівський замок Шамбор, колишній замок фаворитки короля Генріха II Діани де Пуатьє, замок Тальсі, замок X–XV ст. Шатоден з безцінною галереєю старовинних шпалер і тканин, замок Монсоро, відомий нам завдяки роману Дюма-батька «Графиня де Монсоро».

Залишаються у приватній власності замок Борегар, у якому жив кардинал Рішельє. Нині це власність нащадків графів дю Павійон. Замок Шеверні – власність нащадків маркізів де Вибре

віконтів де Сигала. Замок Амбуаз – володіння нащадків графів Орлеанських, замок Монпупон – власність сім'ї де Ла-Мот Сен-П'єр, замок Шинон – власність нащадків кардинала Рішельє, замок Серран належить нащадкам герцога де ла Тремуай. Замок Юссе – власність нащадків графині Ла-Рош Жаклен і сім'ї де-Блак, саме тут у XVII ст. Шарль Перро написав казку «Спляча красуня». Замок Бриссак з 1844 р. і донині належить нащадкам графа Бриссак, які дуже пишаються знатністю свого роду: чотири маршали Франції, головнокомандувач французької артилерії, п'ять губернаторів Парижа та інші державні діячі – це нащадки графа де Бриссак.

Крім того, окремими замками володіють численні асоціації, фонди та інститути, наприклад, замок Валансе – власність Департаментської асоціації, замком Амбуаз опікується Фонд Св. Людовіка, замок Ланже – власність Французького інституту тощо.

Часто буває так, що власникам замку економічно не під силу утримувати велику будівлю. Щоб історична пам'ятка не зруйнувалася, вони звертаються до місцевої громади з проханням допомогти їй відновити на гроші комуни міста або містечка. Що це дає простим мешканцям міста? Усе просто – робочі місця! Якщо замок відвідуватимуть заїжджі, то вони захочуть зупинитися в готелі, поїсти в ресторані, купити сувеніри тощо. А місцеві мешканці отримають роботу в готелі, ресторані, магазині. Стануть потрібними їх здібності виготовляти сувенірні вироби. Стануть потрібними їх підприємницькі здібності в організації готельного та ресторанного бізнесу. Винороби зможуть продати своє вино, фермери – своє м'ясо. І так далі. Тож значна кількість замків підтримується за рахунок не тільки власників, а й місцевої громади. Значна кількість приватних замків відкрита для відвідувачів. Таким чином власники замків заробляють кошти для їх утримання та поповнення виставкових колекцій.

У багатьох замках створені музеї, які мають найрізноманітнішу тематику: в замку Ж'єн – Музей полювання, в замку Ла-Бюссєр – Музей рибальства, в замку Шатонєф-Сюр-Луар – Морський музей Луари, в замку Божансі – Музей мистецтв і традицій Орлеана, в замку Труссе – Музей мистецтв і традицій Солоні, в замку Кло-Люсе – Музей Леонардо да Вінчі, в замку Саше – Музей Оноре де Бальзака, в замку Сомюр – Кінний музей тощо.

В історії долини Луари усе змінилося в один день з 28 на 29 травня 1418 р., коли Дофін Карл, майбутній король Франції Шарль VII, втік від бургундців, що з британцями захопили Париж і тримали в заручниках короля Шарля VI Безумного, батька Дофіна. У 1429 р. прийшов час, коли доля

Столітньої війни стала критичною. Дофін Карл сховався в замку Шинон. Саме у ці часи збулося пророцтво давнього легендарного мерліна про те, що Францію врятує дівка з народу. Так-так, саме незаймана дівка, а не дівчина, як часто представляє нам Жанну Д'Арк неправильний переклад з французької мови. Жанна прискакала в Шинон 1 березня 1429 р., безпомилково знайшла Карла в натовпі фаворитів і без вагання попрямувала до нього із словами: «Благородний Дофіне, Батько небесний просить Вас коронуватися в Реймсі і взяти Орлеан». Усе так і сталося. Карл, ставши королем, зробив Шинон місцем свого правління, розпочав реформи, скасувавши феодальні засади, і відкрито виступив проти своїх ворогів.

Замок Вілландрі відомий завдяки своїм унікальним садам. Побудований він був у 1536 р. Жаном ле Бретоном, державним секретарем казначейства короля Франциска I. Ле Бретон зрівняв із землею середньовічну фортецю XII ст., залишивши від неї тільки фундамент. Спадкоємці Жана ле Бретона володіли замком аж до 1754 р. Потім власниками стала провансальська сім'я маркіза де Каstellлана. У 1906 р. замок купує іспанець – доктор Хоакім Карвальо, прадід нинішнього власника. Він і відтворює сади Вілландрі в їх первинному французькому стилі XVI ст., використовуючи книгу XVI ст. з архітектури «Найчудовіші спорудження Франції», а також на основі власних археологічних розкопок навколо замку.

У 1924 р. Хоакім Карвальо заснував «Історичний Дім» – першу асоціацію, що об'єднала власників історичних замків, і ініціював відкриття цих пам'яток архітектури для відвідування широкою публікою.

Хоакім і його дружина Анн Калеман були пристрасними колекціонерами живопису. Вони віддавали перевагу живопису іспанського Золотого Віку XVII ст. Замок вони купили з метою виставляти для публіки придбані картини. Окрім картинної галереї в замку є Східна вітальня, виконана в мавританському стилі. У замку збереглася кімната молодшого брата Наполеона принца Жерома Бонапарта, який володів ним в епоху Імперії.

Цікаві також експонати дитячих кімнат, розташованих на третьому поверсі замку. Тут зберігся не лише батистовий дитячий одяг, оброблений мереживами і вишивкою ручної роботи, а й старовинні дитячі іграшки, книжки і колиски.

З усіх кімнат замку відкривається приголомшливий вид на сади і город. У городі щороку проводиться дві посадки. Одна навесні (з березня по липень), друга влітку (з липня по листопад). Щороку тут висаджують близько сорока видів овочів і кулінарних трав. Композиція саду змінюється з урахуванням гармонійного поєднання

кольорів і форм, а також чотирирічного циклу чергування посадок для запобігання виснаженню ґрунту.

З метою скорочення застосування пестицидів використовуються різноманітні комахи. Для зрошування користуються вкопаною автоматичною системою. В саду зростає 1015 лип, які щороку обрізують взимку. Четверо садівників займаються цим упродовж трьох місяців. Регулярно з квітня по жовтень робиться обрізка 52 кілометрів живих огорож. Щороку у саду висаджують розсаду 115 000 квітів, овочів, лікарських рослин та кулінарних трав, 50 % яких вирощують у теплицях, що належать замку.

Сади Вілландрі представлені окремими композиціями, що гармонійно поєднуються: Орнаментальний сад (чотири квадрати багаторічних рослин, що чергуються із квітковими рослинами, це так звані «Сади любові» і три квадрати багаторічних рослин, які символізують мальтійський, лангедокський і баскський хрести); ліс (переважно каштаново-липово-дубовий); Сад води (з величезною водоймою, посередині в якій живуть коропа і лебеді); Сад Сонця (складається з трьох «кімнат»: «Кімната хмар» має рослини з білими і блакитними кольорами, «Кімната Сонця» в жовтих і помаранчевих тонах і «Дитяча кімната» – яблуневий сад з місцями для дитячих ігор); Лабіринт (у основі якого покладено алегорію життєвого шляху); Аптекаський сад (з різноманітними місцевими і заморськими лікарськими рослинами та ароматичними травами), а також Сад-город.

Сад-город – це дев'ять квадратів з різним геометричним малюнком, які засаджені овочами різних кольорів (синя цибуля, зелене бадилля моркви, червоні капуста і буряк, фіолетовий салат тощо). Крім того, в цьому саду посаджено троянди, створено зелені обвиті виноградом альтанки і квіткові клумби.

Нині ці сади відвідують не менше, якщо не більше, ніж стародавні замки. В овочевих культурах садів Вілландрі туристи із здивуванням і захопленням впізнають різні види перців, баклажанів, буряків, капусти, різноколірних томатів та інших овочів, які чергуються з квітучими бегоніями і лавандою. Природною огорожею для усього цього різноманіття є спеціальним чином підстрижені, але при цьому багаті на плоди яблуні. У світі немає саду більшого, ніж у замку Вілландрі.

Маєток Шенонсо з 1243 р. належав сім'ї де Марк. Їх власністю були фортеця, млин і підйомний міст через річку Шер. Грошові утруднення змусили хазяїв продати цей маєток Томасу Бойє.

Бойє вирішив зруйнувати старий замок, за винятком донжона (стародавньої башти), і на фундаменті млина побудувати новий замок у ренесансному стилі. Величезні витрати на будівельні

роботи пояснюють девіз Томаса і Катерини Бойє, вигравіюваний поряд з їх ініціалами: Т. В. С. «Якщо замок буде закінчено, то залишиться пам'ять про мене». Катерина Бойє керувала будівельними роботами за відсутності чоловіка. Закінчилися вони в 1521 р. і замок був освячений. У 1533 р. Франциск I експропріював замок і відвідував його у супроводі невеликого числа членів королівської сім'ї та придворних. Тут проводилися костюмовані бали, коли королівські особи та придворні чоловіки перевдягалися в жіночі, а жінки в чоловічі костюми.

У 1547 р., ставши королем Франції, після Франциска I, Генріх II подарував замок своїй фаворитці – Діані де Пуатьє (яка, до речі, була на 19 років старша за Генріха). Це сталося всупереч усім законам того часу, що забороняли відчуження майна, яке належало Короні.

Діана провела реставраційні роботи з благоустрою свого нового володіння, наказала проміряти глибину річки з метою будівництва кам'яного мосту через неї, зробила перепланування парку і фруктових садів, де вирощувалися екзотичні для тих часів рослини – артишоки і дині.

У 1559 р. Генріх II помер від смертельної рани, отриманої на лицарському турнірі (як і передбачив Нострадамус). І перше, що зробила вдова короля, королева-регентша Катерина Медичі – відібрала замок у колишньої суперниці Діани і наказала стерти зі стін усі монограми невірною чоловіка. Вона наказала розбити регулярний сад у стилі ренесанс і завела власне господарство. У 1580 р. над кам'яним мостом через річку Шер звели 60-метрову двоповерхову галерею. З тих часів вигляд замку майже не змінився.

У 1733 р. герцог Бурбонський продав замок Шенонсо багатому банкірові Клоду Дюпену. Його дружина – прихильниця мистецтв, літератури, театру і науки – відкрила в Шенонсо модний салон. Його відвідувало багато знаменитостей того часу: Фонтенель, Монтеск'є, Вольтер та інші. Жан-Жак Руссо був секретарем мадам Дюпен і наставником її дочки.

Саме мадам Дюпен разом із сільським кюре Абатом Леконтом зберегли замок за часів Великої французької революції. Найбільш розпаленим революціонерам Абат сказав: «Між Монрешалем і Блере тільки один міст, а ви хочете його зруйнувати! Ви – вороги громадського блага!»

Мадам Дюпен прожила довге життя не лише за мірками тих часів. У 1799 р. у віці 93 років вона померла в замку і була похована в його парку. У 1888 р. замок купив промисловець Анрі Менье. У 1914 р. його нащадок Гастон Менье, у той час сенатор департаменту Сени і Марни, перетворив замок на госпіталь. Замок стояв на стороні,

зайнятій французами, а на протилежній стороні річки Шер були німецькі війська, але це не перешкодило власникові замку в період з 1914 по 1918 рік вилікувати у своєму госпіталі 2254 поранених, хоча німці не один раз обіцяли підірвати замок разом з госпіталем.

Під час Другої світової війни в замку був зв'язковий пункт місцевих партизанів. Чи треба тут наводити ще якісь ілюстрації щодо патріотизму французів?

Нині Шенонсо другий після Версалю замок за кількістю туристів, що його відвідують.

Місцевість долини Луари в районі сучасного міста Амбуаза, на якій стоїть однойменний замок, завжди відігравала значну роль в усі часи – від доісторичної епохи, часів кельтів і римлян і, мабуть, до сьогодні. Франсуа, граф Ангулемський (майбутній король Франциск I), провів тут усе своє дитинство.

Надалі замок не раз переходив з рук у руки, служив навіть в'язницею. Велика частина замку була зруйнована спочатку за часів Великої французької революції, а потім за часів володіння замком сенатора Роже-Дюпо. Сенаторові замок подарував Наполеон. Є свідчення істориків, що до сьогодні вціліла лише 1/10 частина колишнього королівського замку. Роже-Дюпо з економічних міркувань просто зніс ту частину замку, яку не зміг утримувати.

У замку збереглися дві унікальні вежі Мінім і Гюр, зведені за часів Карла VIII. Вони відрізняються не лише гігантськими розмірами, а й унікальними навіть для сьогоднішнього гвинтовими ліфтами, якими на рівень замку могли підніматися коні і навіть карети.

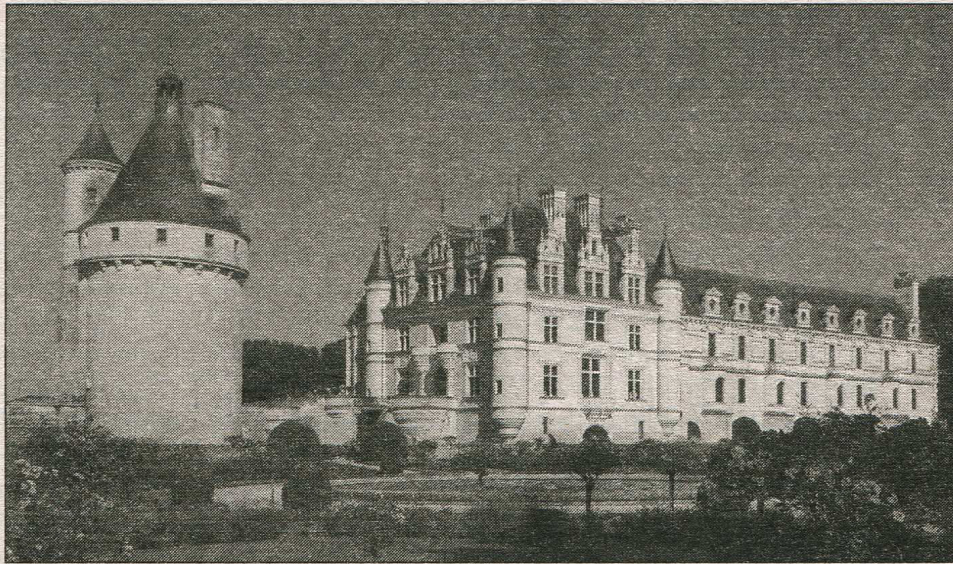
А ще замок відомий капелою Сан-Убер, в якій покійся прах Леонардо да Вінчі.

З 1974 р., тобто з перших днів свого існування, фонд Святого Людовіка підтримує збереження замку Амбуаз.

Юний король Франциск I запросив Леонардо да Вінчі на початку 1516 р. оселитися у Франції і надав у його розпорядження замок Де Клу (Кло-Люсе), побудований на амбуазькому пагорбі.

Замок Кло-Люсе був зведений у 1471 р. на фундаменті фортеці XII ст. Він розташований за 400 м від королівського замку Амбуаз. Після придбання королем Карлом VIII стає літньою королівською резиденцією майже на два століття.

Франциск I призначив Леонардо да Вінчі, «першому королівському художнику, архітектору та інженеру», платню в 700 золотих екю на рік. Леонардо да Вінчі розраховувався з королем створеними ним у Кло-Люсе творами і проектами.

Замок Шенонсо з боку саду

Життя ученого у Франції було влаштоване якнайкраще. Незважаючи на наслідки пережитого ним удару, Леонардо да Вінчі займався малюванням і різними дослідженнями з гідравліки, геометрії, архітектури, урбаністики, анатомії, механіки тощо.

Збереглося безліч робіт, створених ученим в Амбуазі, з-поміж яких креслення для королівського замку Роморантен, спосіб виготовлення складаних будиночків для свити короля, яка постійно кочувала від замку до замку, проект меліораційних робіт на болотах у районі Солоні, проект системи каналів, що мали сполучати долину Луари з провінцією Ліонне, тощо.

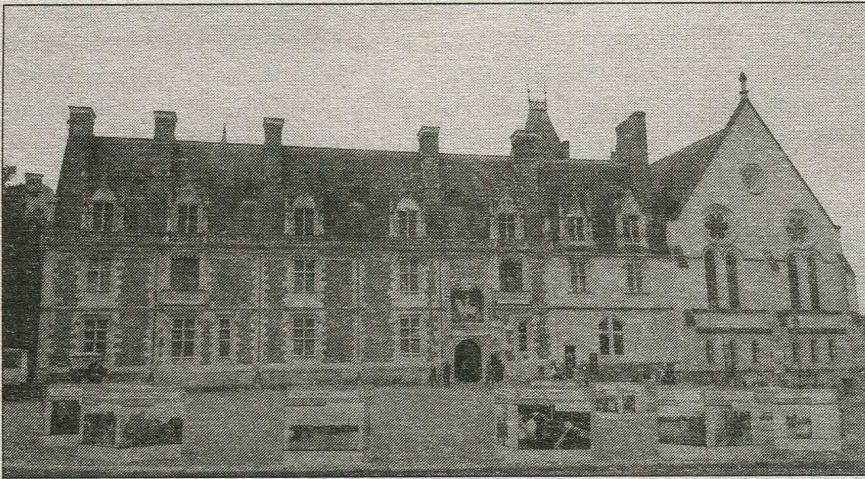
У королівській бібліотеці збереглася велика кількість ескізів і малюнків Леонардо да Вінчі того часу.

І нині, як і багато століть тому, з вікна спальні Леонардо да Вінчі відкривається чудовий краєвид на королівський палац Амбуаз.

Леонардо да Вінчі писав, що «ніхто не зникає в нікуди і, будучи упевненим у настанні смерті, але не знаючи точно своєї смертної години», 23 квітня 1519 р. склав заповіт і попросив Бога «Суверена, Володаря і Пана» прийняти його душу. Він помер 25 травня у замку Кло-Люсе у віці 67 років і був похований у королівському монастирі Святого Флорентина в замку Амбуаз. Кажуть, що на смертному одрі він плакав, жалкуючи, що образив Творця і людей, що живуть на Землі, не використавши свій талант належним чином.

Сім'я д'Амбуаз – власники замку Кло-Люсе часів Великої французької революції – врятували його від руйнування. Потім тривалий час він був володінням сім'ї Сен-Брі, яка не лише зберегла його до наших днів, а й у 1955 р. відновила його вигляд часів Леонардо да Вінчі.

Тепер у замку працює музей Леонардо да Вінчі, де можна ознайомитися не лише з обстановкою початку XVI ст., а й з моделями створених видат-

Королівський палац у Блуа

ним винахідником машин і механізмів – парашутом, крилом, кулеметом, колісним човном, танком тощо.

У підвальному приміщенні замку демонструється сорок моделей, виконаних фірмою IBM за оригінальними кресленнями Леонардо да Вінчі. Усі моделі, що випередили свій час на п'ять століть, зроблені з матеріалів того часу. Відеоролики у форматі 3D графіків дають можливість відвідувачам краще зрозуміти принцип їх дії, тут же в підвалі можна побачити вхід у потаємне підземелля, яке веде до королівського замку і яким нерідко користувався король, щоб відвідати Леонардо да Вінчі.

Палац багато прикрашений фламандськими шпалерами, гобеленами з королівської мануфактури Амбуазу, італійськими дерев'яними різьбленими меблями (скрині, стільці, крісла, столи, тумбочки, секретери), інкрустованими шкірою, слоновою кісткою і чорним деревом, зброєю того часу (сокири, алебарди), фресками, статуями, люстрами з венеціанського скла тощо.

Крім того в парку, прилеглому до палацу, є три тематичні ділянки, присвячені життю і діяльності тосканського генія. Тут представлено реконструкції його машин та інші артефакти великого історичного значення. Усі моделі парку діючі, і дуже цікаво спостерігати, з яким інтересом їх вивчають і приводять у дію діти, що відвідують цей музей в усі пори року.

Королівський палац у Блуа відомий з IX ст., але тоді він ще не був королівським. У XVI ст. Блуа стає важливим культурним і політичним центром. Кімнати палацу пам'ятають часи, коли герцоги Орлеанські збирали тут усіх охочих на відкриті поетичні змагання. Під час одного з них з рядка в десять складів «Від спраги помираю над струмком» народилися дві балади поетів-сучасників: один з яких герцог, а інший – практично бродяга Франсуа Війон. Зміст слів його балади проникає в кров. Знайдіть, прочитайте і, повірте, не пожалкуєте.

Замок у різні часи і при різних правителях був сценою для свят, палацових інтриг і драм часів Генріха II і Катерини Медичі, за якою тягнувся похмурий шлейф отруйниці. Кажуть, тут стояли її шафи з отрутою. Блуа був замком нескінченного інтригана, брата короля Людовіка XIII, Гастона Орлеанського, трьох королів і їх дітей та численних придворних.

Генріхом III тут двічі були скликані Генеральні штати – в 1576 і в 1588 році. Тут починалися релігійні війни католиків і гугенотів. У замку Блуа 29 грудня 1588 р. був убитий герцог Гіз, під домашнім арештом тут жила королева-інтриганка Марія Медичі, яка до кінця свого життя плела інтриги і змови проти кардинала Рішельє і свого сина короля Людовіка XIII.

Долина Луари, як і усі інші регіони Франції, оповита легендами і оповідями. Одна з них пов'язана з величним королівським замком Шамбор (у перекладі з гальської – «кривий брід»). Будівництво замку почалося в 1518 р. На болотисто-торф'яному ґрунті було закладено фундамент завглибшки 5 м. Сьогодні, дивлячись на досконале творіння французьких та італійських архітекторів, не перестаєш дивуватися їх майстерності п'ятсотлітньої давнини! У структурі замку, хрестоподібному розташуванні залів і гвинтових сходів простежується стиль і вплив Леонардо да Вінчі. Центральні сходи, що складаються з двох витків, які не з'єднуються, з численними відкритими отворами по рукавах, дають змогу підніматися ними, використовуючи лампу для освітлення в сходовому отворі на вершині будівлі. При цьому двоє людей, що одночасно піднімалися по різних витках сходів, не бачили один одного. Пізніше в стінах центральної частини сходів було зроблено спеціальні отвори. Тепер усі туристи, відвідуючи замок, фотографуються в цих отворах.

Розміри замку дивують і сьогодні, що вже говорити про часи XVI ст.: 156 на 117 м, 56 м у висоту, 83 сходів, 440 кімнат, 365 з яких були облаштовані камінами, що давало змогу забезпечувати їм автономне опалювання. За 32 роки царювання Франциск I провів у замку лише 72 дні, так і не побачивши його завершеним. Замок добудовували його сини – Генріх II і Людовік XIV.

Після незначних перебудов у наступні століття в замку залишилося 426 кімнат і 282 діючих і сьогодні каміни. У холодну пору року цей замок як, втім, і інші, опалюється камінами так, як це робили майже 5 століть тому. Саме це зберігає нормальний режим вологості, сприятливий

для незліченної кількості творів мистецтва, зібраних тут: безліч середньовічних та епохи відродження шпалер і гобеленів, картин і предметів, дерев'яних меблів, старовинного паркету і дерев'яної зброї, дерев'яних горіщних перекриттів і різьблених дверей та дверних отворів.

Відвідуючи не тільки Шамбор, а й інші замки, миттєво відчуваєш, що камін живий, він наповнює приміщення запахом лісу, дерева, полум'я, наповнює замок життям, оживляє багатотисячлітню історію.

Труби камінів, прикрашені вишуканим кам'яним мереживом, вінчають дах замку з великою терасою. Пейзаж, який відкривається з різних сторін тераси на висоті 56 м, просто приголомшливий: нескінченні ліси, блакитні рукави річок і каналів з мостами XVI–XVII ст., величезні поля зелених газонів і бездонне блакитне небо.

Свого часу на одному з поверхів замку в західному флігелі був театр, в якому уперше ставилися «Пан де Персоньяк» і «Міщанин у дворянстві» Мольєра.

Спочатку в замку було багато символізму, наприклад житловий корпус з його апартаментами, який був призначений для палацової знаті і розташовувався між крилом Франциска I і крилом з молитовнею. Тобто «між королем і Богом». Парк, що оточує замок, мимоволі навіює думку про те, що високі дерева в лісі – це французький народ, захищений кордонами Франції, яка являє тут круглу кріпосну стіну протяжністю 32 км і оточує володіння замку. Ця огорожа з шістьма воротами оточує найбільший у Європі лісопарк – 5440 гектарів – це площа сучасного Парижа в межах міста. Тут, у доступній для публічних прогулянок частині парку площею понад 800 гектарів, і сьогодні можна натрапити на кабанів, оленів, косуль, лисиць, зайців.

Довгі роки замок залишався володінням французької корони. У 1725 р. Людовік XV віддав Шамбор своєму тестеві Станіславу Лещинському, позбавленому влади королеві Польщі. Він прожив тут 8 років, відновив будівництво і реставрацію замку. Гюстав Флобер у ці часи писав про Шамбор так: «Тут є усе, чого душа бажає, і навіть те, чого вона не бажає».

Пізніше замок перейшов у володіння маршала Саксонського і, змінивши численних власників (оскільки королівський двір переїхав до Парижа і крім того мав прекрасний замок у Версалі), потрапив під караючий меч революції і трохи не був зруйнований. До 1793 р. прекрасне убрання замку було вивезене. Критичним було становище замку і за часів Наполеона. Гюстав Флобер, що відвідав замок, тоді писав: «Павук плете свою павутину на саламандрі Франциска I».

Слуг і придворних сьогодні змінили натовпи

туристів, які милуються повністю відновленими ровами, заповненими водами Коссона – притоки Луари. А спочатку у Франциска I була мрія заповнити рови навколо замку водами самої Луари. У 1932 р. замок став державною власністю. Щороку його відвідує понад 800 000 туристів.

Нинішній стан замку, можливо, дуже здивував би його колишніх мешканців. Адміністрація музею забезпечила його такою кількістю старовинних меблів, якої в замку ніколи не було. Адже в минулі часи королівський двір, що постійно переїжджав з місця на місце із замку в замок, складався не стільки зі свити короля, скільки з меблярів і кухарів, слуг і робітників, що перевозили цілі каравани усіх потрібних і не потрібних речей для приватного і громадського життя короля.

Однією з перлин долини Луари є місто Тур, відоме з I ст. нашої ери. У старій частині міста на площі Плюмеро збереглася крита галерея з різьбленням по дереву XV ст. На знаменитій вулиці Рю Кольбер були викопані обладунки для Жанни Д'Арк. Кажуть, що в цьому будинку і нині живуть нащадки зброяра.

14 липня 1789 р. штурмом було узяті Бастилію – символ абсолютної монархії. Для замків Луари – це кінець прекрасної епохи. Настала криза долини Луари. Небагато замків пережили цей період без втрат. Тепер мисливські угіддя королів стали доступними і для простого народу. Революція закріпила право полювання за простим громадянином Франції. Адже доти поля і ліси Франції були власністю французької аристократії і, наприклад за спогадами графа де Люїн, Людовік XV і його свита закінчували полювання тільки після того, як убивали 200 оленів! І це тоді, коли простий народ голодував.

Долина Луари поєднує в собі одночасно досконалість творінь природи і рук людських. Сьогодні, як і багато віків тому, тут проходять цікаві фестивалі мистецтв, театральні і театралізовані вистави, костюмовані і світломузичні шоу. Але! Якими б прекрасними не були вистави днів сьогоднішніх, численні туристи зі всього світу їдуть у долину королів не за цим. Вони хочуть побачити красу в камені, створену людським генієм і працею протягом п'яти століть і збережену французами, які так люблять і гордяться своєю історією, для наступних поколінь.

Не відомо, чи була б долина Луари Долиною королів, якби тут не було чорнозему для вирощування пшениці, якби не було пагорбів для виноградників, вапнякових відрогів – джерела будівельних матеріалів для церков, абатств і замків; якби не було зручних для худоби пасовищ, лісів, що забезпечують деревиною меблярів і теслярів, якби не було безкрайнього блакитного неба і дивної річки з прекрасним жіночим ім'ям – Луара!